

ВІТРЯКИ І МЛИНИ УКРАЇНИ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

Савчак Н.Г.

Київського національного університету культури і мистецтв

Дана стаття визначає місце вітряків і млинів в історичному розвитку і народній творчості українського народу. Досліджуються особливості появи і поширення вітряків і млинів територією України. Визначено їх характерні риси в залежності від місця їх розташування. Проаналізовано сучасний стан вітряків та млинів. Автор наголошує на необхідності відновлення і збереження вітряків і млинів як пам'яток української народної архітектури і побуту.

Ключові слова: вітряк, млин, мірошник, архітектура, побут, історико-етнографічний район.

Постановка проблеми. Однією з найбільших окрас українського пейзажу є старовинні вітряки і млини, які є не заслужено забутими промисловим знаряддям та яскравими втіленням української народної творчості в архітектурі та побуті. На думку автора, дослідження даної проблеми є надзвичайно актуальним зважаючи на сучасний стан вітряків і млинів в Україні та необхідність їх відновлення і збереження як важливих пам'яток української народної архітектури і побуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання місця і ролі вітряків і млинів у народній архітектурі і побуті українців у вітчизняній історичній науці вивчалися лише фрагментарно. Окремі аспекти досліджень знайшли своє відображення у роботах О. Крушинської [2] та С. Смолинського [5], які присвятили свої роботи дослідженню водяних млинів і вітряків, відповідно. Автори досліджують вітряки і млини у різних історико-етнологічних регіонах України, їх характерні особливості, відмінності та сучасний стан цих архітектурних споруд промислового і суспільного значення, які частково чи повністю збереглися до нашого часу. Однак, звісно, для повного дослідження цього питання цих джерел не достатньо. Наукове завдання роботи, на знайшло свого узагальнюючого висвітлення як самостійне дослідження, що свідчить про його важливість і вагоме значення.

Мета статті. З огляду на усе вищезазначене, метою даного дослідження є комплексний аналіз історичних та етнологічних особливостей українських вітряків і млинів, їх географічного розташування та сучасного стану.

Основними завданнями даної статті є: з'ясувати місце вітряків та млинів у побуті українського народу; визначити їх загальні характеристики і основні особливості залежно від їх розташування в різних історико-етнографічних районах України; охарактеризувати вітряки та млини, які збереглися на сьогоднішній день в Україні; встановити їх сучасний стан і промислові можливості.

Виклад основного матеріалу. Вітряки – це традиційні для України будівлі для розмелювання зерна (млини), виготовлення круп (ступники) та дощок (тартаки). Більшість вітряків, які налічували по кілька десятків на узвишсях навколо сіл – є автотонними, тобто характерними для будівельних традицій України.

Самі розповіді про вітряки та млини можна зустріти в легендах, переказах та піснях. Також вітряки та млини часто ставали предметом натхнення художників. Вітряки завжди мали особливе розташування. Зустріти їх можна було на пагорбах та підвищеннях, на околицях села чи у полі. Відповідно до згадок очевидців, у окремих селах могло налічуватись до кількох десятків вітряків. Люди з долинних сіл, в яких не було водяних млинів, вози-

ли зерно молоти до вітряків. Мололи не тільки для власних потреб, а й худобі.

Вітряки були місцем, де збиралася сільська громада для обговорення різних питань, часто потайки від сільської влади. Також вітряки часто ставали місцем збору молоді, яка водила тут веснянки та влаштовувала різні забави.

Спорудженням вітряків займалися майстри, які часто на ньому і працювали. Це також стосується і крупорушок, олійниць та кузень. Дуже давнім в Україні є заняття мірошництва. Мірошник – поважна людина, обов'язком якої було перемелювання зерна. Дочка мірошника звалась мельниківною. У ті часи, мірошники користувались значною повагою місцевої сільської громади. Побут і працю мірошника та його родини оспівано в піснях [5]:

*Ой піду я до млина до дірявого,
Чи не стріну Василя кучерявого.*

*Ой піду я до млина, до млина,
Бо в нас млива вже нема, вже нема.
Там то, мамцю, мельник, там то, мамцю, добрий,
Там то, мамцю, хороший –
Меле гречку без грошей!
Меле, меле, меле, решетує,
Обернеться, – мене поцілує...*

Важко сказати, чому вітряк став одним з символів України, адже не можна сказати, що в українських вітряках і млинах є щось специфічне. Схожі конструкції можна зустріти у Швеції, Нідерландах та інших Європейських країнах. Однак, власне водяні млини з'являються ще 7 тисяч років тому, а ось власне вітряки лише 4 тисяч років тому. Спочатку вітряки з'явилися в Персії в VII ст. до н. е. та у Китаї в XIII ст. н. е. [1]. В Європі вони з'являються пізніше і відразу стають літературними героями, як у відомому творі Мігеля де Сервантеса Сааведра про Дон Кіхота.

За часів Гетьманщини, державою керувала обрана народом адміністрація – козацька старшина. Жалування їй не покладалося, сіл теж ніхто не роздавав. Але кожен полковник, сотник або інший чиновник високого рангу мав монопольне право на певні види діяльності. У першу чергу це стосувалося помелу зерна, який у ті часи здійснювався за допомогою вітряного млина. Закладений за тих часів порядок забезпечив значне поширення вітряних млинів, що на довгий час стали невід'ємною частиною українського пейзажу.

Наприкінці XIX – на початку XX сторіччя в Україні існували два типи вітряків: стовпові, коли навколо стовпа, вкопаного в землю, на основі (стілці) обертався до вітру весь корпус вітряка за допомогою дишла (води́ла); і шатрові – коли обертався лише верх вітряка, а сам корпус лишався нерухомим [4].

На Поліссі серед останніх виділялися вітряки з багатогранним зрубним корпусом – «кругляки». Вітряки мали чотири, шість або й вісім крил, які від вітру обертало вал. На валу закріплювалося велике дерев'яне «паличне» колесо-шестерня з передачею на «баклушу» – вертикальну шестерню, насажену на веретено, яке закінчувалося роздвоєнням, що вставлялося в «портлицю» і обертало верхній камінь. Щілина між каменями, від якої залежала кондиція борошна, регулювалася важелем із гвинтом. Над жорнами встановлювали кіш, куди засипали зерно, під кошем – лоток з «коником», який вібував, ударяючись об грані веретена [1]. З лотка зерно сипалося в отвір верхнього каменя. Піднімаючи чи опускаючи вниз мотузкою на блок лоток регулювали кількість зерна, що сипалося в жорна. Для управління обертів крил використовували гальмо. Часто, крім жорен, у вітряках встановлювали ще й ступи.

Шатрові вітряки мали зрубні стіни – поєднання зрубу та каркаса. На Півдні України вони часто були кам'яними. Для підйому мішків із зерном у вітряках біля дверей влаштовували блоки на гачечках. В Національному музеї архітектури і побуту України, що знаходиться в Києві, розміщено 7 вітряків з різноманітних куточків України XVII–XX століть, що були перевезені сюди з Черкащини, Полтавщини, Дніпропетровщини, Луганщини, Чернігівщини та інших областей. В млинах музею при нагоді можна навіть спостерігати помел зерна [1].

Вітродвигнути для перекачування води і розмілу зерна масово застосовувалися по всій Україні. Наша держава має багатовікові традиції використання енергії вітру. Як відомо з архівних даних, перед 1917 роком загальна потужність таких вітряків на території нинішньої України складала 1400 МВт. Для порівняння, щоб зрозуміти потужність вітряків того часу наведемо сучасні цифри. Хмельницька АЕС має потужність 2000 МВт. В той самий час, встановлено, що сумарна потужність сучасних вітроелектростанцій у країнах Європейського Союзу в 1994 році дорівнювала 1510 МВт [5].

Розглянемо детально водяні млини. Для піднімання води в зрошувальні канали служили водяні колеса, які використовували енергію води, і являли собою перші найпростіші гідравлічні двигуни.

Перші водяні колеса почали застосовуватись більш ніж за 3 тисячі років до н.е. у Єгипті, Китаї, Індії й інших країнах. Свідчення про їх використання наводяться в таких давніх джерелах, як «Географія» Страбона (63 р. до н.е. – 24 р. н.е.) у сімнадцятих книгах, «Десять книг про архітектуру» Вітрувія (друга половина I століття до н.е.) тощо.

Вітрувій так описує водяне колесо: «Довкола валу встановлюється колесо, за своїми розмірами відповідне висоті, на яку повинна бути доставлена вода, довкола нього, по зовнішньому колу розташовуються кубічні ящики, що робляться водонепроникними за допомогою смоли і воску. Наступаючи на колесо, воно починає свій рух і ящики наповнюються водою, піднімаються догори і на зворотному шляху виливають її у водосховище» [2, с. 27].

Якщо течія річки досить сильна, то вона сама може обертати колесо і зусилля раба або тварини можна замінити силою води. У того ж Вітрувія знаходимо: «У ріках також встановлюються водопідйомні колеса, подібні вищеописаним, з тією тільки різницею, що до них із зовнішньої сторони прилаштовуються лопаті, які, захоплені плином води, своїм рухом змушують обертатися колесо, і при цьому, наповнюючи ящики водою й підіймаючи їх догори, без необхідності штовхання, шляхом вико-

ристання течії води обертаються самі і, таким чином, виконують необхідну роботу» [2, с. 28].

Для України характерні два типи водяних млинів – стаціонарні (гребляні) і наплавні. Наплавні млини базувалися лише на великих річках, зокрема Дніпрі, Десні, Сеймі. Основою, на яку встановлювали саму конструкцію млина, були човни (баржі). У разі потреби наплавні млини могли переміщуватись річкою.

Водяні колеса весь час удосконалювалися. Так були винайдені досить складні пристрої і механізми, які дозволяли використовувати силу води не тільки для помелу зерна, але і для виконання найрізноманітніших робіт. Водяні колеса обертають верстати, приводять у рух ковальські міхи, допомагають металургам підіймати руду із шахт. Ось як у рукописі VIII ст. поетично описується використання енергії води невеликої річки:

«Спочатку річка наштовхується на млин..., потім її кличуть до себе сукновальні, що знаходяться поряд з млином... Опускаючи і піднімаючи важкі пести чи – краще сказати – молоти або дерев'яні ступи..., річка звільняє сукновалів від стомлюючої праці... Швидка течія річки приводить у рух велику кількість водяних коліс. Потім, покрита піною річка повільно рухається далі... Тут її зустрічає гурт братії, і вона приймає діяльну участь у виробленні того, що необхідно для їх взуття... Поволі розпадаючись на безліч рукавів, річка метушливо кружляє, заглядає в окремі майстерні, ретельно відшукуючи, де є потреба в її службі: при варінні, просуванні, обертанні, розтиранні, зрошенні та митті» [2, с. 28].

Для стаціонарного млина обирали таке місце, де б на річці або на струмку можна було зробити греблю й подавати воду до вертикального колеса – привода, закріпленого на горизонтально встановленому валу. Коли колесо оберталося, обертася, відповідно, і сам вал. Таким чином, через злагожену систему передач вал запускав у рух механізм молоття зерна.

Описуючи поселення України кінця XVI століття, О. Я. Єфименко у своїй книзі «Історія українського народу» (1906) відзначає, наприклад, Побужжя як «територію з величезними зручностями і вигодами для заселення. Горбиста поверхня з надзвичайно родючим ґрунтом була зрошувана масою текучої води, що утворює чудові рибні ставки й в той же час дуже зручна для устрою млинів» [1]. Жителі українських поселень займалися і землеробством, але в даний період це був лише другорядний, побічний промисел, що доводить обмежену кількість млинів, які завжди виокремлювали як важливу статтю доходів.

Однак, згодом ситуація різко змінюється і водяні млини набувають значного поширення територією нашої держави вже у XVII ст. Вони набувають характерних рис, національного колориту і стають атрибутикою українського пейзажу. Згадаємо, наприклад, «Наймичку» – відомий твір Т. Г. Шевченка («Придбали хутір, став і млин,...») тощо.

Стаціонарні водяні млини, залежно від системи приводу, тобто подачі води до колеса, поділялися на пристрої з верхнім і нижнім боєм. У млинах з нижнім боєм, що називалися підсубійними, підсубійниками, підслідниками, колесо-привід оберталося під тиском течії, а в млинах з верхнім боєм – коречних, корчаках – воно рухалося водою, що жолобами подавалася зверху й спадала на лопаті-ковші [2, с. 26]. Далі принцип дії механізму однаковий для всіх типів млинів. Закріплене на другому кінці валу колесо, по краю якого симетрично розміщені кулачки (дерев'яні зуби), приводить в рух веретено, за-

чіпаючи кулачками цівки баклуші, закріпленої на вертикальному металевому стрижні. З рухом вертикального вала обертається верхнє жорно. Спідній камінь не рухається. Над жорнами був ківш для зерна, а борошно висипалося в спеціальний відсік. Весь цей механізм помелу зерна встановлювали на невисокому помості.

Нерідко, особливо в Карпатах, водяні млини об'єднували з сукновальнями. На Буковині траплялися млини, а інколи і вітряки, які безпосередньо входили до комплексу житлової будівлі (хати), займаючи частково приміщення сіней. Такий об'єкт із села Ломачинець представлений в експозиції Національного музею народної архітектури та побуту України [1].

Розрізняють три типи водяних коліс, які розміщуються на горизонтальному валу: нижньобійні (підливні), середньобійні та верхньобійні (переливні чи наливні). Застосовували колеса були тихохідними (до 4–10 обертів за хвилину) і, в основному, малої потужності.

Поступово здійснюється перехід до більш продуктивних верхньобійних коліс, почали застосовувати метал для валів та інших деталей, збільшувався діаметр колеса для підвищення потужності гідравлічного колеса.

Незважаючи на однотипність механізму й принципу його дії, у різних історико-етнографічних регіонах України вітряки відрізнялися особливостями архітектурного вирішення. На Наддніпрянщині й Полтавщині, наприклад, вітряки стовпового типу були масивні, на низькій основі, мали дещо присадкувату форму, їхній корпус – переважно каркасний, шальований дошками по вертикалі [4]. Були тут як одноповерхові, так і двоповерхові споруди. Двоповерхові мали здебільшого галереї чи піддашки.

У степових місцевостях України, особливо на Слобожанщині, вітряки були досить високі, інколи сягали понад 10–12 метрів. Стрункий каркасний або зрубний корпус встановлювався на високому дерев'яному стільці й завершувався шоломоподібним дахом з дощаною чи бляшаною покрівлею. Галереї і піддашки оздоблювали нескладним різьбленням, що надавало слобожанським вітрякам своєрідної привабливості.

На Поліссі, крім вітряків шатрового типу, побутували стовпові, у переважній більшості зрубні, проте були і каркасні вітряки. На відміну від слобожанських, на Поліссі вітряки будували на невеликих пагорбах посеред лісу.

Стовпові вітряки Півдня України за своїм характером і виглядом були досить близькі до слобожанських, але їхню основу, як правило, мурували. Траплялися тут і шатрові, круглі, з мурованим бочкоподібним корпусом, як, наприклад, вітряк у селі Олександрівна на Херсонщині.

Окрім вже згадуваного вище Національного музею народної архітектури та побуту України і його багаті експозиції різноманітних вітряків, варто нагадати про музей у Переяславі-Хмельницькому, який під відкритим небом демонструє народну архітектуру і побут Середньої Наддніпрянщини. Визначною пам'яткою музею є багата колекція українських вітряків, яка нараховує 14 пам'ятників [4].

Далі розглянемо млини та вітряки України на конкретних прикладах.

Водяний млин на річці Смотрич в селі Купин Городецького району почав своє існування ще у середині XV століття, в 1455 році. Місце для будівництва було обране не випадково, адже саме тут спокійна й некваплива течія Смотрича обривається вируючим водоспадом – найбільшим у Хмельниць-

кій області. Середньовічні будівельники, аби не витрачати сили на зведення високої греблі, використали природний перепад води. Звичайно, протягом століть він неодноразово перебудовувався, тож від того, найпершого млина, сьогодні залишилися хіба що фундамент та частина стін першого поверху [3].

Остання і найбільш кардинальна реконструкція Купинського водяного млина мала місце на рубежі XIX і XX століть. Тоді ж було встановлене новітнє найпрогресивніше на той час, швейцарське обладнання. Населення Купина, як і більшості містечок Поділля, складалося з трьох етнічних громад: української, єврейської та польської. Сьогодні достеменно невідомо, кому саме належить ідея провести капітальну реконструкцію застарілого млина, але до його переобладнання активно долучилися всі громади. Гроші збирали в складчину і православні, і католики, і юдеї. Допоміг грішми і місцевий поміщик. Що стосується обладнання, то було вирішено взяти найновіші швейцарські технології.

Сьогодні млин, як і раніше, належить всій громаді і перебуває у віданні Купинської сільради. Обслуговують його батько і син Калатіни. Вони є і мірошниками, і механіками [3]. Швейцарська техніка це звичайно, надійно та якісно, але навіть така техніка рано чи пізно ламається. Нещодавно, у млина сталась поломка – не витримала водяна турбіна, однак її все ще можна відновити.

Кажучи про відродження старовинних пам'яток, потрібно згадати, що у квітні 2015 року на повну силу запрацювали млини на гірських річках, що на Закарпатті. Ці млини є раритетними, адже їм більше ніж 100 років [2, с. 30].

Раритетні млини, зроблені з дерева, економлять електрику, годують селян і приваблюють туристів. Збудовані на Іршавщині водяні млини у с. Імстичево. Одна з великих приток річки Боржава – потік Бистрий, бере свій початок під горою Тупий. В кінці XIX – на початку XX століття в верхів'ях річки розпочався справжній технологічний бум – тут було збудовано 3 водяні млини, одну пилораму, з використанням енергії води, «олійницю» – виробничі приміщення, де виробляли соняшникову олію за спеціальною технологією. На превеликий жаль, пилорама згоріла в 1982 році, останню олійницю розібрали на будівельні матеріали в 2001 році. В наші дні зберігся лише старий водяний млин, в якому мірошником працював житель с. Імстичево Биба Михайло з 1947 року (помер в листопаді 2010 року) [2, с. 30].

Будівля млина складається з двох приміщень – виробничого, де знаходяться механізми млина, та житлового, там раніше проживав мірошник – «мельник», із сім'єю. До млина веде спеціально відведений вище по течії з потоку Бистрий канал довжиною 500 метрів – він забезпечував перепад висоти для води та її подачі на колесо млина. Швидкість обертання колеса регулюється потоком води, що падає з колоба на колесо. Сумарна потужність водяних гідротехнічних споруд становила приблизно 1 кВт на один об'єкт – разом майже 5 кВт/год.

Водяний млин у с. Луково має вже більш ніж столітню історію, і пережив нещодавно нове народження – в 2008 році було виготовлено нове колесо і млин розпочав нове життя. На даний час він активно працює – меле збіжжя місцевих жителів. Збудований млин на березі потоку в кінці XIX ст. Млинище бере початок з гірського потоку, який в селі так і звуть – Потік, і має довжину 300 метрів.

Перші згадки про мануфактуру з використанням енергії води в с. Лисичево датовані початком

XVIII століття – тут виготовляли папір. Технологічний процес передбачав вимочування у воді підготовленої деревини та її наступний механічний обробці. Пізніше в околицях села Лисичового було знайдено залізу руду, яку переплавляли та з якої виготовляли господарський реманент. Назва «Гамора» походить від німецького слова «Hammer» – молот, і завдячує переселенцям з німецьких та австрійських земель за часів царювання австрійської імператриці Марії-Терези [2, с. 31].

Водяна кузня «Гамора» в с. Лисичево, поряд з водяними млинами, є винятковим прикладом використання енергії води в обробці металу. Принцип роботи кузні ґрунтується на такому самому принципі, як і млини, але має свою особливість – вісь приводу обертового колеса є прямим приводом молота через зубчасту дерев'яну шестерню меншого в три рази діаметру (від обертового колеса). Для фіксації шестерні приводу молота використовуються глибоко вкопані в землю дубові опори.

Вітряк з с. Щирівці Хотинського району Чернівецької області збудований на початку XX ст. Вітряк належить до так званого буковинського типу, для якого характерне те, що верхній ярус (поверх) будівлі нависає над нижнім, має шість крил. Стіни каркасу обшиті вертикально дошками. Уся конструкція тримається на низькому стовпці, спираючись на восьмикутну основу, по якій вітряк повертається за вітром. Жорна (два камені, між якими зерно розтирається на борошно) приводяться в дію зубчастим колесом, що зачіплює шестерню (веретено), вертикально вставлену у вал з крилами. Шестерня прикріплена до верхнього каменя, який вона обертає. Нижній камінь лежить нерухомо. Над ними розташований ківш, куди засипають зерно.

Споруда має розміри: каркас – 3 на 3 метри, висота – 8 метрів. До музею вітряк перевезений в 1972 році і експонується в секторі «Буковина» [1].

Вітряк 1880 р. з с. Городище, Піщанського району, Вінницької області – стовповий, двоповерховий, каркасний, чотирикрилий. Зведений на дуже низькому і широкому стільці. Корпус каркасний, в'язаний з дубових брусів, шальований сосновими дошками. Дах двосхилий, на кроквах, критий соломкою парками. На першому поверсі – комора для зберігання зерна та борошна, що має окремий вхід і з приміщенням вітряка не сполучається. Дві пари жорен встановлені на другому поверсі, куди ведуть зовнішні сходи на лівій бічній стіні. Зерно подають нагору зворотом, влаштованим перед дверима на піддашку, підпертому кривим підкосом (п'ятнарем), характерним для Поділля [4].

Вітряк початку XX ст. з с. Юнаківка, Сумського району, Сумської області – шатровий, двоповерховий, шестикрилий. Зведений на дубових стоянах (стовпцях). Корпус зрубний, присадкуватий, виведений восьмериком з дубових брусів, в'язаних у замки. Дах двосхилий, на кроквах, критий соломкою. На першому поверсі – комора для зберігання зерна та борошна, на другому – жорна, кіш і ковани веретено з баклушею.

Вітряк кінця XIX ст. з с. Лісове, Ніжинського району, Чернігівської області – стовповий, одноповерховий, зрубний, шестикрилий. Високий стілець зрублений з масивних дубових брусів. Корпус зведений на масивних підвалинах («братах») у зруб з соснових та вільхових плах, зі стовпом зв'язаний «братами» і масивною балкою («бабою»), вирубаною у корпус на рівні високо розміщеної підлоги. Перед дверима – піддашок на стовпцях. Дах трисхилий, на кроквах, критий соломкою. Споруда подібна до поширеної на Чернігівщині традиційної комори, в якій розміщено обладнання з валом, крилами та колесом, «баклушею» з веретеном, кошом, жорнами на помості, скринєю для борошна. Мішки з зерном подавали на піддашок зворотом. Місцева назва – «млинок» [4].

Вітряк 1948 р. з с. Морочне, Зарічненського району, Рівненської області – зведений жителями села із зібраного ними дерева. Подібний до місцевого вітряка, що згорів у роки війни. Роботами керував сільський майстер П. Репецький. Вітряк шатровий, двоповерховий, зрубний, чотирикрилий. Звужений доверху корпус зведено на дубових стоянах (стовпцях) з вільхи, у зруб восьмериком. Каркасний поворотний верх має шальований фартух, двосхилий дах на кроквах, критий драницею. Жорна на другому поверсі, зв'язані з колесом вала кованим веретеном з «баклушею» [4].

Вітряк XIX ст. з с. Олександрівка, Білозерського району, Херсонської області – шатровий, двоповерховий, чотирикрилий. Корпус круглий, звужений доверху, зведений з місцевого черепашника на вапні. На першому поверсі – комора для зберігання зерна та борошна, на другому – жорна, які веретеном і «баклушею» зв'язані з колесом на валу, розміщеному в просторі даху, який навірстається на вітер по дерев'яному кільцю, встановленому у верхній частині корпусу. Дах двосхилий, на кроквах, складної форми – подібної до перевернутого човна, критий дошками. Крила обтягнуті парусиною (в неробочому стані) [4].

Висновки і пропозиції. Безсумнівно вітряки та млини займають вагоме місце у житті нашого народу, а також є невід'ємною частиною українського фольклору, архітектури та побуту. Визначено, що та території України існує декілька різновидів вітряків та млинів, основні характеристики та особливості яких залежать від їх історико-етнографічного розташування. Серед численних вітряків і млинів на сьогоднішній день в Україні збереглось лише декілька пам'яток, більша частина з яких в не робочому стані. Багато пам'яток архітектури можна знайти у Національному музеї архітектури і побуту України та в музеї в Переяславі-Хмельницькому. Необхідність відновлення і збереження млинів і вітряків України є очевидною, адже це не лише сучасний екологічний засіб переробки зернових для задоволення потреб населення, а й частина нашої історії, культури і традицій.

Список літератури:

1. Експозиція «Поділля» // Музей у Пирогові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pyrohiv.com.ua/ua/regions/read/5/karpaty4>
2. Крушинська О. Водяні млини на Закарпатті / О. Крушинська // Галицька Брама. – 2014. – № 4–6. – С. 26–34.
3. Найдавніший в Україні водяний млин та контрабандисти... // «Невідоме Поділля» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gorodok-region.narod.ru/mlyn.html>
4. Млини і вітряки: останні з могікан // Дерев'яні храми України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.derev.org.ua/mlyny/mlyny.htm>
5. Смолинський С. Вітряки України / С. Смолинський // Рідна Україна. – 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ridnaukraina.com/view.aspx?type=news&lang=1&nid=229&id=126>

Савчак Н.Г.

Київський національний університет культури і мистецтв

ВЕТРЯНЫЕ И ВОДЯНЫЕ МЕЛЬНИЦЫ УКРАИНЫ: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

Аннотация

Данная статья определяет место ветряных и водяных мельниц в историческом развитии и народном творчестве украинского народа. Изучаются особенности возникновения и распространения ветряных и водяных мельниц территорией Украины. Обозначены их характеристики в зависимости от их места расположения. Проанализировано современное состояние ветряных и водных мельниц. Автор делает акцент на необходимости возобновления и сохранения ветряных и водяных мельниц как памятников украинской народной архитектуры и быта.

Ключевые слова: ветряная мельница, водяная мельница, мельник, архитектура, быт, историко-этнографический район.

Savchak N.H.

Mykolaiv branch of Kyiv National University of Culture and Arts

WIND AND WATER MILLS OF UKRAINE: PAST AND PRESENT

Summary

The article explains the place of wind and water mills in the historical development and folk arts of Ukrainian people. The peculiarities of wind and water mills' genesis and spreading are studied. Their characteristics depending on their location are clarified. The present state of wind and water mills is analyzed. The author emphasizes the necessity to renovate and maintain wind and water mills as a memorial of Ukrainian people's architecture and way of life.

Keywords: windmill, watermill, miller, architecture, historical ethnographic area.